

MEL

«En el segle XX s'ha produït la descoberta de l'arquitectura rural».

El constructivisme rural: comprensió i recuperació d'una arquitectura

RAMON RIPOLL

Alguns diuen que l'home actual té l'estranya virtut de viure perpètuament incòmode en el seu present. Un present que es caracteritza per veure's abocat a un constant forcejament entre la melangia i la il·lusió, entre la memòria i la utopia, entre la història i el futur. Possiblement sigui aquesta una de les característiques del temps actual. Una actualitat caracteritzada sobretot per una constant manca de temps i fins i tot manca del sentit del mateix present. Tenim problemes greus d'assimilació de la realitat perquè immediatament se'ns

fa fugissera abans de la seva comprensió. Vivim en un present convertit en un simple espectacle en què tot és possible. És el joc de la modernitat. Una modernitat marcada pel ritme galopant de la tecnologia del mercantilisme que converteix el futur en present i el present en història en un simple obrir i tancar d'ulls. En definitiva un vertader embolic, un embolic, això sí, des de la tot poderosa modernitat, postmodernitat, o qualsevol de les seves pròpies contradiccions. Des d'aquesta òptica és difícil l'anàlisi, i més quan es tracta de

recuperar, intervenir o bé restaurar l'arquitectura del passat.

En aquest difícil joc actual de la modernitat i la postmodernitat entre la illusió pel futur i la nostàlgia del passat perdut, podríem situar, amb l'ajut del calçador, aquest fenomen de la idealització de les masies i de l'arquitectura rural. Ignasi de Sola Morales parla de la nostàlgia i la illusió del paradís perdut; els sociòlegs Heller i Fehér ens parlen de l'esgotament creatiu contemporani; o bé fins i tot podríem referir-nos al rebrot recent d'un cert romanticisme arquitectònic enfront del postmodernisme, etc. Tot plegat afavoreix una idealització basada sobretot en la nostàlgia de les arrels oblidades, de la incomoditat urbana en contraposició a la vida tranquil·la del camp, de la verdura fresca, de la llet acabada de muntar i la llonganissa casolana. En el fons és aquesta mateixa nostàlgia la que ha fet reconstruir casalots, recuperar masies, i transformar edificacions rurals de notable interès. Els pagesos per la seva part continuen treballant el camp amb un innegable sentit de sacrifici i de deure a la terra que els ha vist néixer entre les parets històriques de la masia centenària, maquillada amb paviments de gres i ampliacions de porxos metàl·lics coberts de fibrociment.

Es pot dir que s'ha escrit molt sobre patrimoni popular però, malgrat tot, és difícil trobar els camins, possibilitats i criteris de restauració de masies i edificacions populars des de la mateixa quotidianitat de la iniciativa privada. I tot es fa complicat quan l'arquitectura rural de les nostres comarques és molt variada i en situacions ben diferents. Als apartats següents s'intentarà abordar des d'una visió eminentment teòrica el tema de l'arquitectura rural per a una millor comprensió general. Per això si aquest article aclareix una mica les característiques del ressorgiment de la idealització de l'arquitectura popular i proposa alguns exemples concrets d'actualització, ja haurà complert la seva finalitat.

El constructivisme popular com a mitjà de creació

L'arquitectura popular es crea simplement des dels mecanismes purament constructius. El pagès construeix i prou. Construeix d'acord a les seves necessitats. La tecnologia utilitzada és la que li proporciona la mateixa tradició com la germana pobra de l'arquitectura històrica que s'ha forjat en el país sobretot en l'edat mitjana. La tradició li proporciona uns mitjans ben simples: la paret de càrrega i el cobriment amb

bigam o volta. La resta és pura anèdota. D'aquesta manera l'arquitectura rural suposa les reminiscències pròpies de la nostra tradició constructiva: organicitat de volums a l'espai exterior i la concatenació de crugies a l'espai interior.

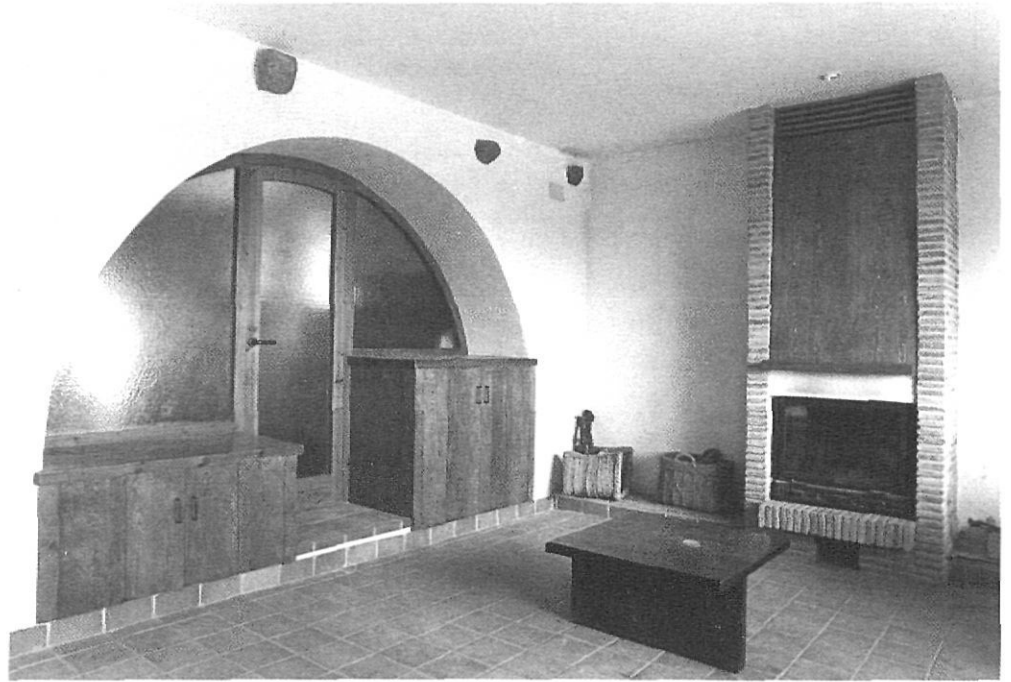
El fet constructiu és l'element, més bàsic per tal de satisfer les necessitats de l'habitable. És la forma més simple de fer arquitectura. Hi ha arquitectura perquè hi ha l'acció de construir amb uns objectius concrets. Un objectiu de mínim esforç, un objectiu d'adaptació constant a la mateixa realitat. Per això podem parlar que es construeix adaptant-se al lloc, adaptant-se a unes funcions, i finalment adaptant-se a unes directrius de cultura popular ben determinades. És una arquitectura amb contingut. Un contingut senzill, complet i harmoniós. La relació entre tecnologia, lloc, funció i cultura es combinen a la perfecció de manera espontània i equilibrada.

Els continguts d'aquesta arquitectura són, per tant, simples i directes. Un llenguatge arquitectònic totalment elemental. La sinceritat i l'autenticitat tecnològica és l'element motor de la nostra tradició constructiva. Els condicionants de lloc, funció i cultura són conseqüèn-

«L'arquitectura rural és un sistema obert al canvi».

«Es pot realitzar una rehabilitació ideal d'una masia des de la modernitat?»

cia directa de la sinceritat del fet constructiu. Per això, en la conservació, restauració, rehabilitació i ampliació de masies o de l'arquitectura rural en general, la senzillesa de materials i la sinceritat tecnològica són els criteris fonamentals que caldria conservar. És d'alguna manera l'esperit de la intervenció. Els altres tres factors de lloc-funció-cultura seran sempre més o menys importants, segons cada un dels casos, com a elements complementaris.

Les diferències entre l'arquitectura

vernacla i l'arquitectura racionalista actual són eminentment tecnològiques. L'arquitectura popular té una tecnologia pre-industrial. Mentre que en l'actual arquitectura racionalista la seva tecnologia és postindustrial: la tecnologia del prefabricat i la serificació. Els altres tres condicionants juguen un paper semblant en els dos casos.

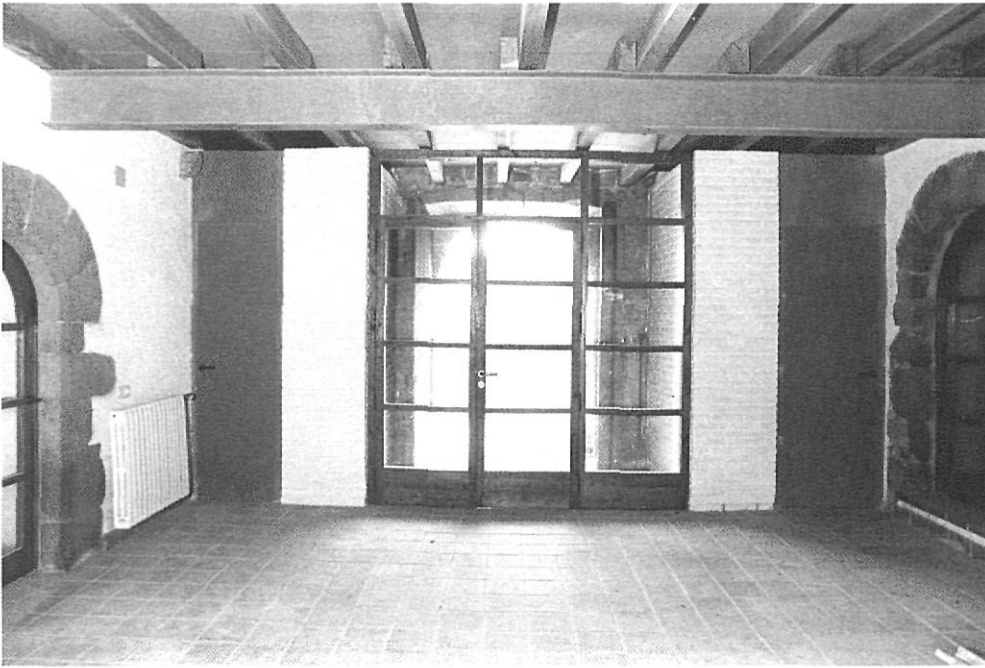
Es per aquesta raó que en l'actual segle, l'aparició en el mercat de tot tipus de materials nous i la manca de comprensió estilística intrínseca de les noves tecnologies, han estat sovint el motiu de les intervencions poc afortunades. Aquest és el motiu principal que fa trontollar la sinceritat constructiva de l'arquitectura popular. Quan entren en les nostres masies els nous materials de manera caòtica, desordenada i contradictòria, representen un perill seriós per al llegat arquitectònic popular.

L'arquitectura rural és, sens dubte, un fet singular i ben particular. Els condicionants que singularitzen el fet constructiu podríem dir que han estat sempre els mateixos en les successives èpoques i els podem trobar presents en qualsevol arquitectura rural. El grau d'influència és la que dona lloc a l'amplíssim joc arquitectònic que s'ha creat al llarg de la història. En la nostra arquitectura popular podem fer, per tant, la següent jerarquització de factors:

- 1- El fet constructiu està basat en la sinceritat i realisme a l'hora de triar els materials i en la utilització funcional de la tecnologia que coneix el pagès.
- 2- El lloc influeix com a resposta adequada de la casa del pagès a la climatologia i a l'emplaçament geogràfic per tal d'obtenir un habitatge amb millors condicions de llum, calor, airejament,

«S'ha de controlar l'entrada a les masies dels nous materials».

«L'entrada a la planta baixa ha de mantenir sempre la seva funció polivalent».

situació, etc.

3- La funcionalitat està fonamentada en la jerarquització dels espais de la casa i l'ordenació de les feines per a una elemental organització de l'habitatge.

4- L'estil formal està basat en les aspiracions culturals i en els recursos econòmics disponibles del pagès d'acord al seu rol o aspiració social.

L'homogeneïtat de les construccions rurals

L'arquitectura rural és més homogènia en la mesura que respon a uns condicionaments similars. D'aquesta manera podem parlar de construccions populars, com a estil arquitectònic, sobretot per la similitud de la tecnologia constructiva. Segons el lloc, variants geogràfiques i climatològiques, podem parlar d'arquitectura del Pirineu, de la Garrotxa o bé de la Selva, etc. La variant funcional, de funcions agrícola, ramadera, senyorial, pastoral, etc, podem parlar de masos, masoveries, cases pairals, etc. Per últim, segons els recursos econòmics i el nivell cultural que vol assolir per tal de vestir-la i adornar-la segons els canons estètics del moment, dona lloc a masies humils, masies benestants, senyoriales, d'estil neoclàssic o barroc, etc. L'homogeneïtat de l'arquitectura rural queda definida per tant pel tractament tecnològic i seguidament, amb més o menys ordre d'importància, pel lloc, la funcionalitat, i el nivell cultural-econòmic.

Arribats a aquest punt podem preguntar-nos: Es pot realitzar una rehabilitació ideal d'una masia des de la modernitat actual? La resposta és sem-

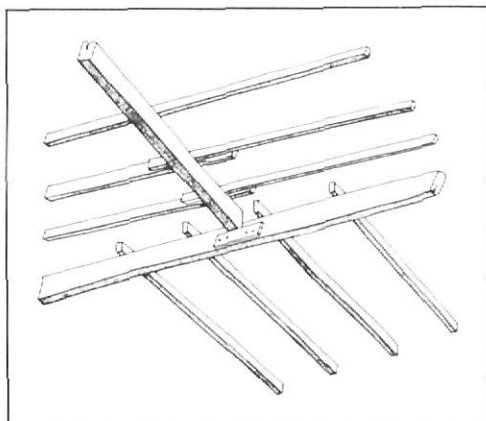
pre relativa. Però, d'acord al que s'ha dit anteriorment, la intervenció serà més afortunada en la mesura que la transformació arquitectònica tingui en compte els condicionaments propis de l'arquitectura rural esmentats anteriorment.

La jerarquització del contingut teòric de l'arquitectura popular ha existit fins als nostres dies per raons merament naturals del propi medi rural que ha anat fent de tamís regulador. Aquesta mateixa jerarquització natural ha estat la causa de la creació, expansió i conservació del patrimoni arquitectònic rural. Per aquesta raó l'actualització d'aquesta arquitectura popular ha de portar a una intervenció restauradora que estigui jerarquitzada d'acord amb aquests paràmetres preestablerts. Seguir aquest criteri pot

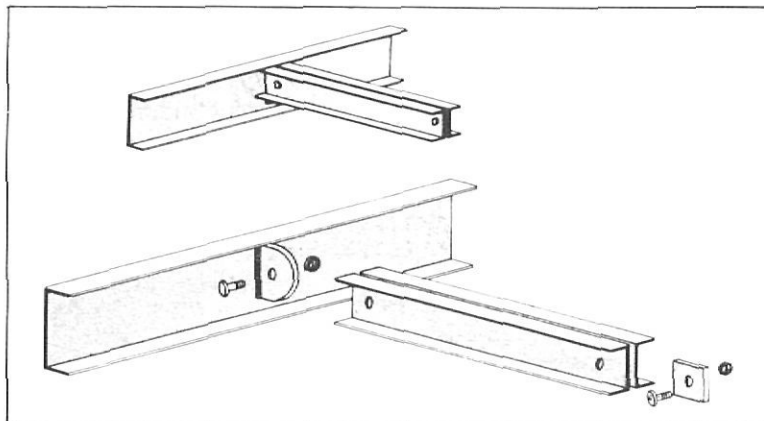
«La intervenció més afortunada serà la que tingui més en compte els condicionaments de l'arquitectura rural».

«En les restauracions, cal conservar la sinceritat tecnològica».

Gràfic 1. Unió entre jàssera.

Gràfic 2. Proposta estructural d'unió entre dues jàsseres.

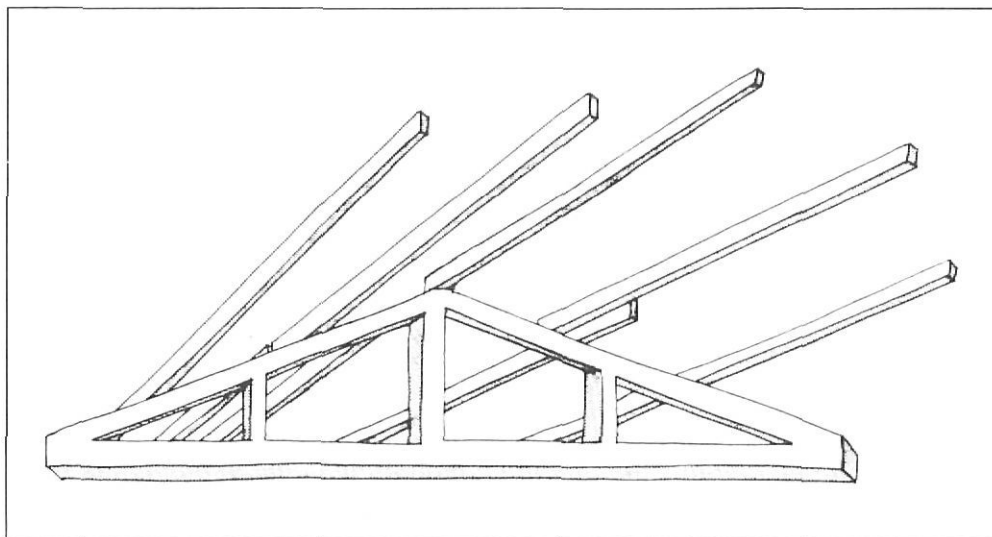
donar una bona pauta d'actuació. Pot ser una bona metodologia de treball per tal d'assegurar la continuïtat del seu contingut arquitectònic.

Comprendre la funcionalitat de la quotidianitat

L'arquitectura popular és l'arquitectura de la quotidianitat. Per això l'arquitectura popular ha estat sempre vestida per tota una simbologia d'objectes, utensilis, records... caracteritzats per la simbologia de la quotidianitat. L'edifici construït és simplement àmbit i espai buit. La mateixa quotidianitat del pagès omple amb les funcions més idònies cada un dels espais. Cada espai adjectivat és vestit a la vegada per tot un seguit de signes que complementen l'espai construït. Una arquitectura feta pel mateix pagès, utilitzada en funció de les necessitats del mateix pagès, i envoltada de tota la cosmologia del món del pagès. Una relació completa i harmo-

niosa de disseny, funció i simbologia. Funció i simbologia vesteixen, transformen i converteixen l'arquitectura en vida. Una arquitectura feta de present. Un present que integra contínuament les sensacions que es desenvolupen al seu entorn. El mobiliari i els utensilis són vius. És l'esperit de l'arquitectura popular. Una arquitectura feta emoció.

Quan es parla a nivell teòric de la continuïtat de l'esperit de l'arquitectura rural, massa sovint es parla fent conclusions excessivament conceptuals. En el segle XX i amb la cultura de la modernitat s'ha produït la descoberta de l'arquitectura rural com a un fenomen ben particular i de valors quantificables, i que han motivat a portar a terme abundants treballs per tal de teoritzar allò que fins llavors havia estat manifestació de la simple activitat quotidiana. Sorgeix així la teorització de la quotidianitat. O bé també es podria parlar de la quotidianitat esdevinguda llenguatge arquitectònic. Un llenguatge ple de signes, de contingut, de teories que només par-

Gràfic 3. Encavallada.

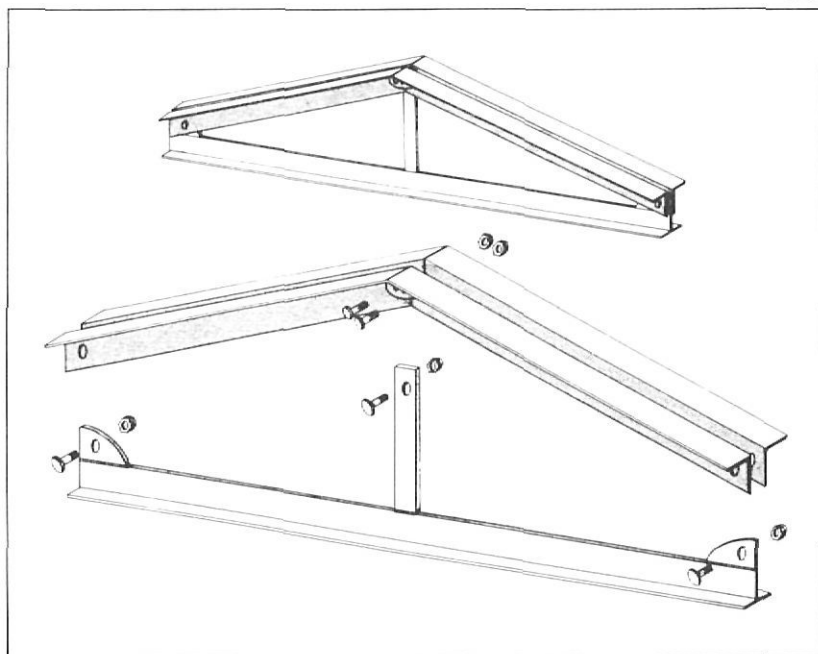
len de la vida normal, del treball, de les persones, de la família, de l'avui i de l'ahir.

El funcionament de la masia passa sempre per la constant de l'espai multifuncional central de la casa com a element d'intercomunicació. Aquests espais caldria que conservessin i mantinguessin la seva funció polivalent. Aquestes peces són: l'entrada a la planta baixa, la sala a la planta primera, i les golfes a la planta superior. En la mesura que es mantingui la funció de repartiment i comunicació interna de la casa en aquestes tres peces, l'habitatge rural continuarà mantenint la tipologia pròpia. La resta de les cambres queden en un segon terme i, per tant, obertes al canvi i a la mutació funcional.

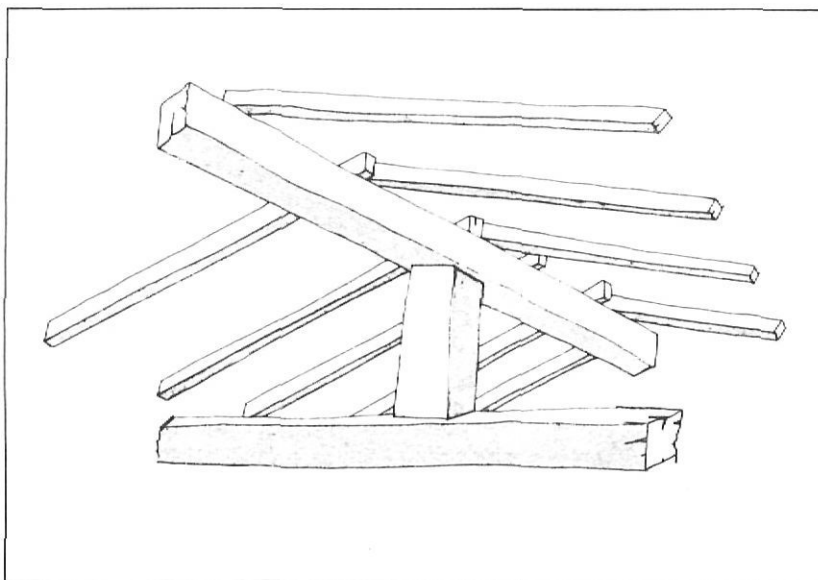
En segon lloc la restauració hauria de tenir present l'esperit de l'arquitectura de la quotidianitat del taronger, del gerani, la fotografia nostàlgica, el record, la cassola d'aram, l'eina i l'aixada. O bé en qualsevol de les seves variants portades a l'actualitat. La quotidianitat que vesteix l'arquitectura pròpia del poble. Els utensilis i els records com a signe d'un hàbitat simplement per viure-hi.

Recuperació i tecnologia

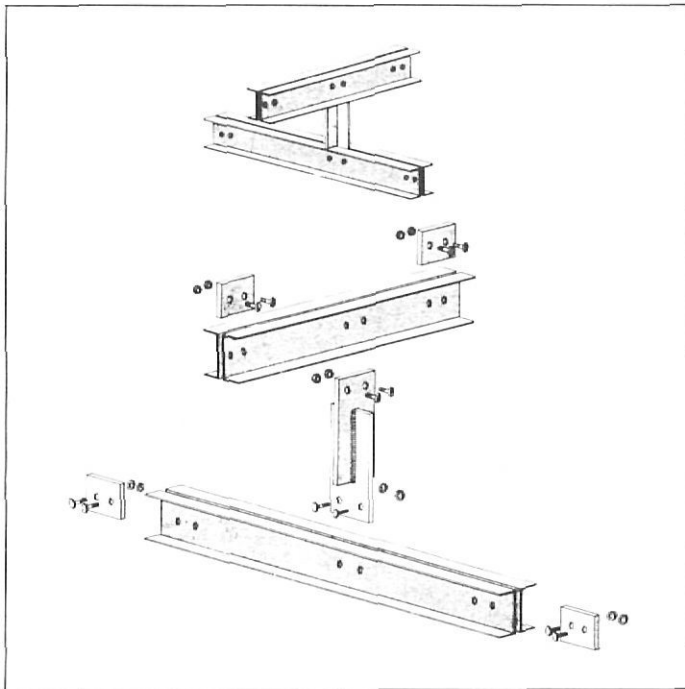
L'arquitectura rural és un camp per a la investigació arquitectònica sobretot en el seu aspecte de la tecnologia popular i l'autenticitat en la utilització dels materials. Indagar possibles camins i solucions constructives actuals és un bon camí per a la renovació constructiva. Aquest aspecte de la sinceritat en el llenguatge tecnològic és un tema interessant que cal esbrinar fins al límit per trobar una renovació de

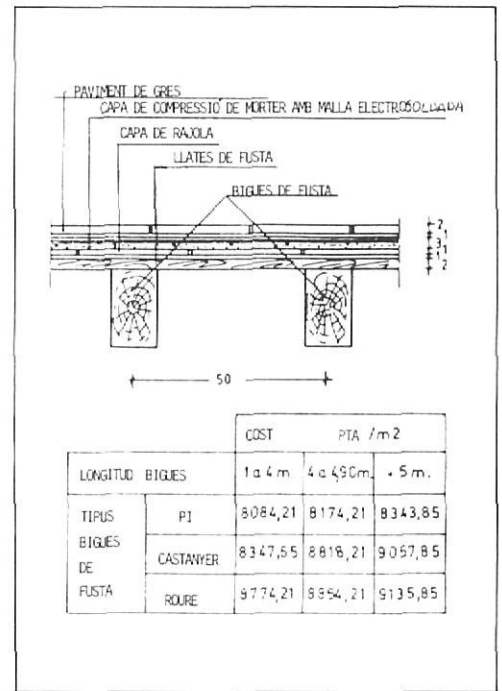
Gràfic 4. Proposta estructural d'encavallades.

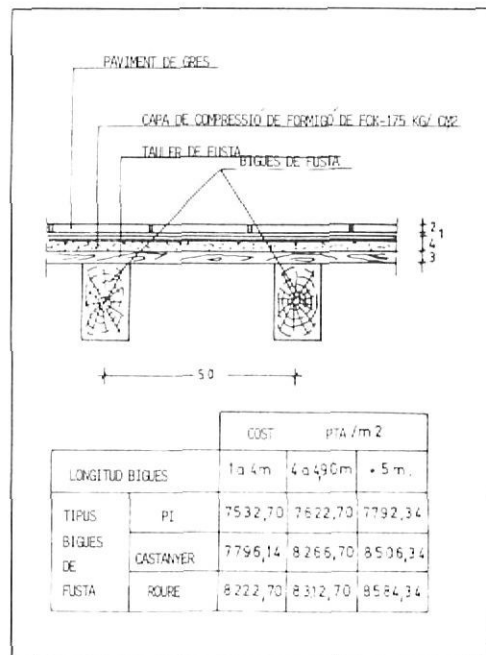
Gràfic 5. Cavall.

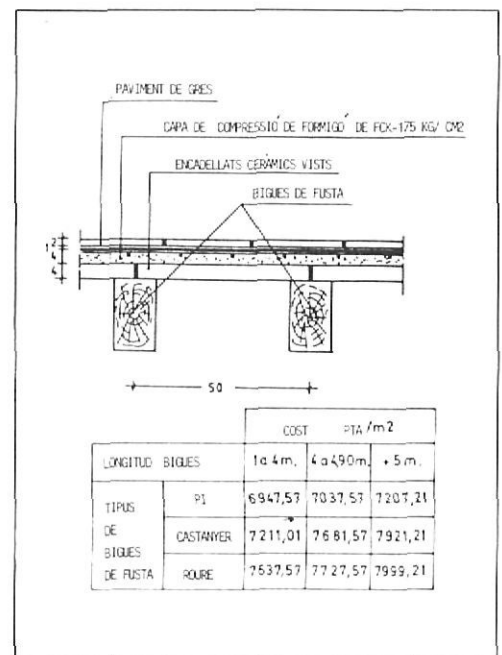
Gràfic 6.
Proposta
estructural de
cavalls
comuns.

Gràfic 7.

Gràfic 8.

Gràfic 9.

l'esperit popular en la tecnològica actual. Últimament s'han portat a terme diferents estudis, a nivell d'universitat, tenint en compte sempre l'esperit del llenguatge popular. La restauració basada sobretot en la sinceritat amb els nous materials és un bon criteri per tal d'actualitzar el llenguatge popular en disseny vàlid per a qualsevol intervenció. Aquests estudis s'han fet sempre tenint en compte els materials més usuals que ofereix actualment el mercat, les seves possibilitats constructives i l'economia de les mateixes solucions.

Exemples d'estudi estructural. Algunes de les propostes estructurals popu-

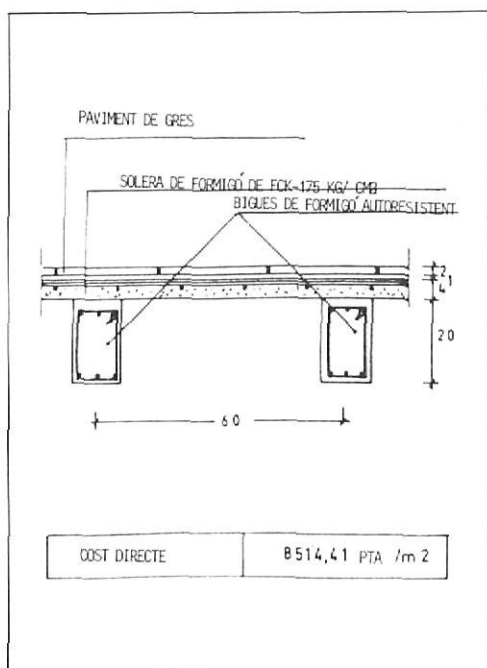
lars més singulars, d'un fort caire organícista, són analitzats i adaptats d'acord als nous materials actuals¹.

Solució estructural d'encreuament de jàsseres:

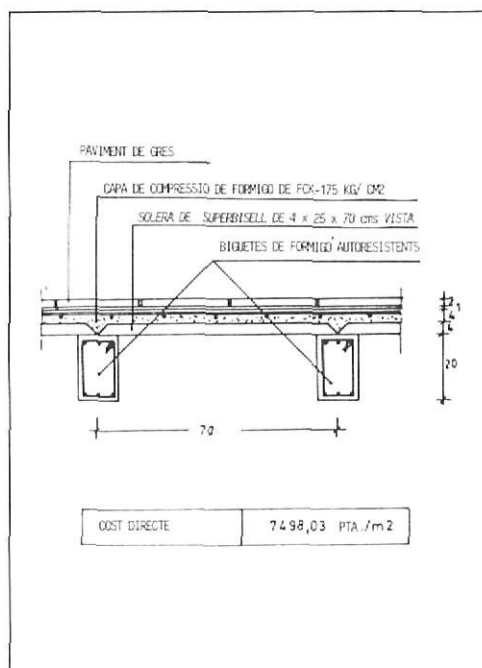
- Sistema tradicional amb bigues de fusta (dibuix 1)
- Sistema actual amb perfils metàl·lics (dibuix 2)

Solució estructural d'encavallada

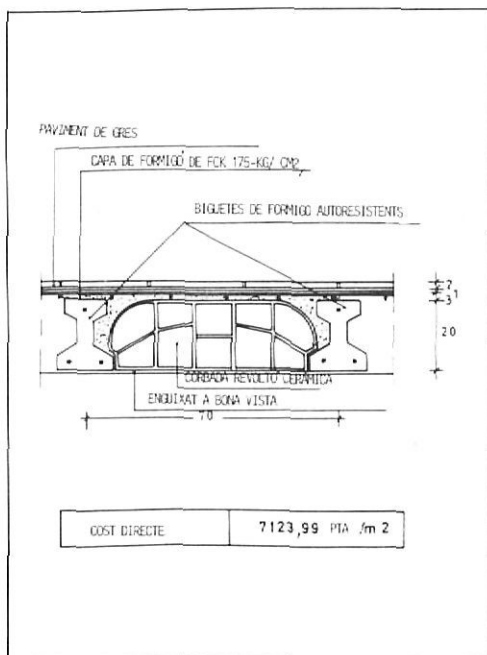
- Sistema tradicional amb bigues de fusta (dibuix 3)
- Sistema actual amb perfils metàl·lics (dibuix 4)

Gràfic 10.

Gràfic 11.

Gràfic 12.

«Tota restauració ha de tenir present l'esperit de l'arquitectura».

Solució estructural unions de jàsseres:
 — Sistema tradicional amb bigues de fusta (dibuix 5)
 — Sistema actual amb perfils metàl·lics (dibuix 6)

Exemples d'estudis de forjats. Aquestes propostes de forjats són estudiats des del doble vessant constructiu i econòmic².

Bigam de fusta:

- Forjat de tauler i capa de formigó (dibuix 7)
- Forjat d'encadellat de fusta i capa de formigó (dibuix 8)
- Forjat d'encadellat ceràmic vist i capa de formigó (dibuix 9)

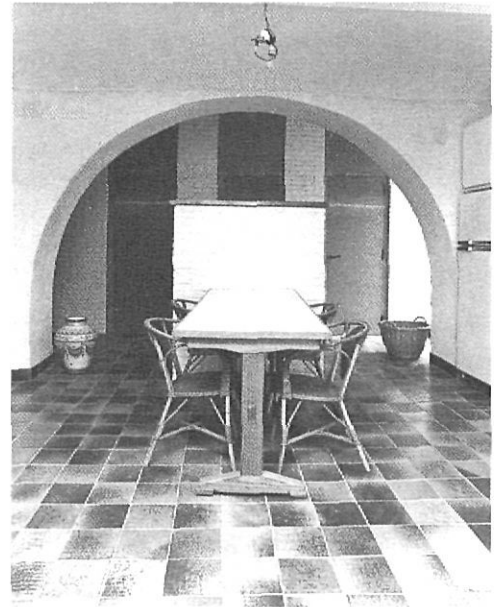
Bigues de formigó:

- Forjat de capa de formigó vist (dibuix 10)
- Forjat d'encadellat ceràmic i capa de formigó (dibuix 11)
- Forjat de revoltos ceràmics o de formigó (dibuix 12)

Una arquitectura en el temps

Per sobre de tots els raonaments i explicacions anteriors, el fet més allisonador de l'arquitectura rural és la del compromís entre arquitectura i temps. Ben poques arquitectures han reflectit amb més autenticitat, com l'arquitectura

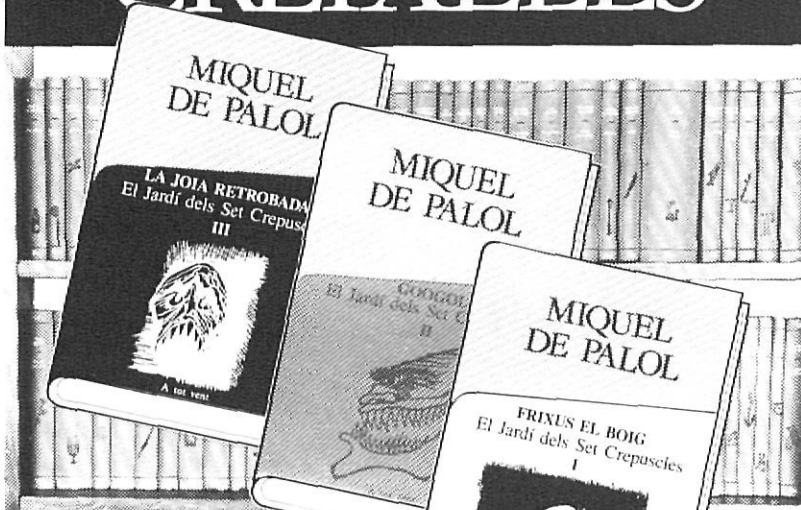
«El fet més allisonador de la casa rural és el compromís entre arquitectura i temps».

NOTES

1. Dibuixos corresponents al TFC de Joan Curós, EUPG.
2. Estudi econòmic realitzat al TFC de Joan Bouzas, EUPG.
3. Les fotografies són de Can Figueres Castellà d'Anglès, masia actualment en procés de restauració i recuperació arquitectòniques.

PREMI CREIXELLS

273 / 274 / 275 (3 volums)

MIQUEL DE PALOL
El Jardí dels Set Crepuscles

La novel·la que es convertirà en l'actualitat literària de l'any.

de venda a llibreries

Envieu-me més informació sobre la col·lecció A tot vent.

Nom

Adreça

Població

Tel.

Edicions Proa

Diputació 250 Tel. 302 71 18 Barcelona 08007

popular, la dimensió temps. Des de sempre s'ha parlat molt sovint de l'arquitectura com a joc d'espais i volums. En aquest últim segle hi ha hagut moltes temptatives de voler alliberar l'encaixonament espacial de l'arquitectura. En part s'ha aconseguit donar una llibertat gairebé total a l'espai arquitectònic. Últimament qualsevol espectador atent a les noves tendències podrà esbrinar també la clara intenció de voler alliberar l'arquitectura no solament de l'espai sinó també del temps. Incorporar la quarta dimensió va ser ja assajada pels cubistes en la pintura i començada a temptejar en l'arquitectura racionalista més purista i després pels organicismes. En l'actualitat les temptatives d'incorporar a l'arquitectura la dimensió del temps, sembla un dels grans reptes d'aquests moments.

En la seva dimensió cal dir que l'arquitectura rural, d'alguna manera des de sempre, s'ha compromès amb el temps jugant amb la mateixa intertemporalitat. O bé, dit d'una altra manera, l'arquitectura rural ha tingut com a factor de creació i com a metodologia de formació arquitectònica al pas del mateix temps. D'aquesta manera podem parlar de la característica de l'arquitectura popular com a un sistema arquitectònic eminentment obert. Obert al canvi, a la mutació, a la transformació, a la restauració i a la rehabilitació constant. En definitiva, una arquitectura com a simple compromís al pas de la mateixa vida.

Ramon Ripoll és professor d'Història de la Construcció a l'EUP de Girona.